

ЛОБОДА Ю. А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СУДОВИЙ ДИСКУРС У ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОМУ АСПЕКТІ

У статті розглянуто основні релевантні для перекладознавства ознаки і характеристики судового дискурсу та конкретизовано сучасну теоретичну базу перекладу зазначеного виду дискурсу.

Ключові слова: судовий дискурс, переклад професійного дискурсу, юридичні лакуни.

В статье рассматриваются основные релевантные для переводоведения характеристики судебного дискурса; конкретизируется современная теоретическая база перевода указанного вида дискурса.

Ключевые слова: судебный дискурс, перевод профессионального дискурса, юридические лакуны.

The article deals with the main court discourse characteristics' in terms of translation studies. Contemporary theoretical sources which consider the court discourse as a complex linguistic phenomenon have been analyzed.

Key words: court discourse, professional discourse translation, and juridical lacunas.

Стрімкі глобалізаційні процеси сприяють розвитку міжмовної правової комунікації, від вірної інтерпретації якої залежить розв'язання низки важливих політичних та соціальних питань. Становлення України як суб'єкта міжнародного права, інтеграція суспільства та всезростаюча мобільність населення визначає потребу у кваліфікованому спеціалізованому перекладі такого складного, багатоаспектного, проте малодослідженого у вітчизняній філологічній науці явища як *судовий дискурс*.

Сучасні дослідження російських філологів у галузі судової дискурсології переважно спрямовані на вивчення інституційного характеру дискурсу: діалогічне спілкування в ситуації судового засідання стало об'єктом наукових пошуків О. Н. Тютюнової; типи мовленнєвої поведінки учасників судового процесу з урахуванням сталих стереотипів вивчає О. С. Лунєва; І. Д. Зайцева розглядає дискурсивні ознаки жанру постанови з урахуванням ролі особистості в професійній комунікації; мова сучасного американського судового дискурсу стала об'єктом дослідження Л. М. Шевирдяєвої. Про вагомий інтерес англomовних фахівців до зазначеної проблеми свідчить значна кількість теоретичних (Elena M. de Jongh, Susan Berk-Seligson, Roseann Duenas Gonzalez, Victoria F. Vasquez) та практичних

праць (Alicia Betsy Edwards, Holly Mikkelson). У переважній більшості розвідок фахівцями застосовано комплексний підхід до досліджень перекладу матеріалів судових засідань з американської англійської на іспанську мову в лінгвопрагматичному аспекті.

В українській науці в останні роки також з'явилась значна кількість робіт у цьому напрямі: Ю. Ф. Прадід займається всебічним вивченням питань юридичної лінгвістики, інтонаційна організація судового дискурсу стала об'єктом дослідження Г. В. Савчук, І. А. Семенкіна аналізує особливості юридичного перекладу, зокрема перекладу законодавчого дискурсу; у роботах С. В. Баранової розкриваються лінгвістичні параметри судової промови, проте специфічні риси перекладу цього складного феномену не ставали об'єктом наукових пошуків. Таким чином, **актуальність** даної розвідки зумовлена недостатнім висвітленням особливостей перекладу зазначеного виду дискурсу у вітчизняній фаховій літературі та відсутністю теоретико-методичної регламентації стратегій його перекладу.

Метою дослідження є узагальнення й конкретизація сучасних теоретичних засад перекладу судового дискурсу та окреслення основних прийомів відтворення його специфіки.

Матеріалом виступили теоретичні англійськомовні та російськомовні джерела, а також корпус текстів рішень Європейського Суду з прав людини та їхні переклади українською мовою.

Наукова новизна статті визначається тим, що вперше в здійснено огляд теоретичних засад сучасного англомовного судового дискурсу в площині перекладознавства та розглянуто стратегії збереження його прагматичного потенціалу.

Зазначимо, що в українському перекладознавстві і лінгвістиці загалом поняття судового дискурсу є відносно новим і ще не набуло чіткого термінологічного статусу як, зокрема, в американській та російській філології. Тим не менш, у роботах українських дослідниць (Г. В. Савчук, Т. А. Скуратовської, В. А. Ущиної) зазначене поняття вживається як усталений елемент терміносистеми української лінгвістики.

З метою чіткішого визначення характеристик зазначеного виду дискурсу і його місця серед жанрово-тематичного різноманіття

дискурсів, яке спричинене варіативністю комунікативних ситуацій, зазначимо, що переважна більшість дослідників (зокрема, Т. В. Дубровська, Н. В. Овчинникова) відносять судовий дискурс до категорії *інституційних /статусно-рольових / професійних* (у типології В. І. Карасика). У нашій розвідці ми дотримуємося наступного визначення досліджуваного феномену: “судовий дискурс – це вербально – знакове вираження процесу комунікації в ході судового процесу, котре розглядається у соціально-історичному, національно-культурному конкретному ситуативному контексті з урахуванням характеристик та намірів комунікантів” [1:13]. Цілком погоджуємося із позицією Т. В. Дубровської і вважаємо, що правильна інтерпретація перекладачем судового дискурсу неможлива без урахування широкого екстралінгвістичного та соціокультурного контексту.

Оскільки у сучасному перекладознавстві наразі панує когнітивно-діяльнісний напрямок, дослідниками все глибше вивчаються проблеми, пов’язані із з’ясуванням специфіки вихідного тексту, співвіднесенням перекладацької діяльності з типом тексту і типом міжмовної комунікації, впливом на перекладача різноманітних екстралінгвістичних факторів. Зокрема, Н. В. Овчинникова вважає, що судовому дискурсу притаманні акціональний (послідовність певних дій), вербальний (визначені словесні формули), персональний (дії вчиняються певними особами та адресовані конкретним учасникам судового розгляду) та локативний (ритуально значущі елементи внутрішнього та зовнішнього простору) коди [2:103]. У рамках вивчення судового дискурсу, І. М. Васіл’янова пропонує розрізняти два основних типи: змагальний та дорадчий. Із перекладознавчих позицій важливим є врахування окремих лінгвістичних особливостей зазначених типів: змагальний, зокрема, відрізняється вживанням мовленнєвих штампів та кліше, засобів вираження модальності та різнопланової оцінної лексики з метою поглиблення комунікативного впливу на учасників судового розгляду. В свою чергу дискурс дорадчий характеризується практично повною відсутністю полемічності, прагненням досягти консенсусу взаємовигідним шляхом, що обумовлює застосування інших комунікативних та, відповідно, перекладацьких стратегій.

Огляд фахової літератури дозволяє визначити, що основними релевантними для перекладу характеристиками судового дискурсу є: застосування в мовленні маркерів соціальної дистанції; підвищена формальність текстів та промов; інтерактивність спілкування; стереотипність; офіційність; чітка регламентованість та висока інформаційна насиченість, – всі перераховані типологічні характеристики визначають застосування відповідних перекладацьких прийомів. З метою уникнення фатальних наслідків, основною вимогою до відтворення текстів судового дискурсу є повна змістовна та комунікативна рівноцінність ТО і ТП. У переважній більшості перекладів судових рішень слід максимально зберігати синтаксичну побудову тексту оригіналу, що ми можемо спостерігати на наступному прикладі рішення Європейського суду з прав людини, аналіз перекладу якого демонструє майже повну синтаксичну відповідність ТО ТП:

In particular, on 27 December 2011 the Voroshylovskyy District Court of Donetsk, quashing the prosecutor's decision of 4 March 2011 refusing to open criminal proceedings, found that the prosecutor's office had failed to take into account the fact that the searched flat was owned by private individuals and that, pursuant to domestic legislation, any search of it could be carried out only on the basis of a court decision. Besides, the materials of the enquiries suggested that the seized documents had been entrusted to the first applicant in the course of his activity as a lawyer and had been covered by lawyer-client privilege. The court therefore concluded that the search and the seizure of documents had been carried out unlawfully. The court remitted the case for additional "pre-investigation" enquiries, for the adoption of the proper decision under Article 97 of the Code of Criminal Procedure [8:5].

Зокрема, 27 грудня 2011 р. Ворошиловський районний суд м. Донецька, скасовуючи рішення прокурора від 4 березня 2011 р. про відмову в порушенні кримінальної справи, встановив, що прокуратура не прийняла до уваги той факт, що обшукувана квартира належала приватним особам, а також, що відповідно до національного законодавства будь-який обшук квартири може здійснюватися тільки на підставі судового рішення. Крім того, матеріали запитів вказували на те, що вилучені документи доручили першому заявнику в рамках його діяльності як адвоката та вони відносяться до адвокатської таємниці. Таким чином суд заключив, що обшук та вилучення документів здійснювалися незаконно. Суд направив справу за належністю для додаткової перевірки та для ухвалення належного рішення відповідно до Статті 97 Кримінально-процесуального кодексу [9:5].

При міжмовному посередництві у сфері судочинства постає завдання підвищеної складності, адже низка експертів-юрислінгвістів визнає, що попри прагнення законодавця/учасників судового розгляду зробити текст правового акту / промову максимально однозначними, існують декілька можливих варіантів їхнього тлумачення. Зокрема, В. А. Суслов вважає, що однією із можливих причин розбіжностей і неоднозначності у тлумаченні права є “припущення про двозначність (багатозначність) будь-якого, у тому числі і правового, текста як знакового ряду” [3:7]. Відмінною рисою юрислінгвістичної комунікації є можливість наповнення знаків природної мови різним змістом. За Т. І. Краснянською, складність функціонування природної мови у мові права зумовлюється дихотомією *однозначність, формальність* (закону) – *валентність, гнучкість* (мовного знаку) [4:63].

Специфічним завданням у галузі перекладу судового дискурсу є пошук вірного відповідника при відтворенні безеквівалентної лексики, що зумовлюються розбіжностями у правових системах і традиціях юридичної та судової практики двох країн; оскільки текст перекладу судового рішення/промови використовуватиметься в рамках іншої правової системи, окрім труднощів суто лінгвістичного характеру перед перекладачем постає завдання заповнення інтеркультурних юридичних лакун до яких, в першу чергу, відносимо такі поняття як “*equity*”, “*common law*”, “*voir dire*”. Переважно, перекладачеві доводиться вдаватися до описового перекладу складних багатокомпонентних термінів (*hit and run*), або розтлумачувати цільовій аудиторії іншокультурні стандарти доведення провини підозрюваного (*beyond a reasonable doubt*) або критеріїв доведеності у цивільних справах (*preponderance of evidence*).

При перекладі судових рішень (зокрема, Міжнародного Суду ООН) практично завжди виникає потреба прагматичної адаптації текстів відповідно до позамовної (екстралінгвістичної) реальності, тобто внесення поправок на соціально-культурні, психологічні тощо відмінності між споживачами оригінального й перекладеного текстів. У цьому випадку перекладач виступає як активний інтерпретатор змістового наповнення текстів вихідної мови, оскільки в процесі перекладацького акту створює новий текст цільовою мовою не лише

шляхом граматико-семантичної заміни, але й за допомогою прагматичної реконструкції тексту оригіналу, у процесі якої істотного значення набуває комунікативно-прагматичне розуміння перекладача. При цьому важливою є наявність у перекладача необхідного багажу знань про дійсність, зображену в ТО: йдеться про фонові знання – сукупність уявлень про реальне тло, на якому розгортається картина життя іншого етносу. Відтак перекладач виконує роль інтерпретатора смислового коду, закладеного у вихідному тексті: він не просто передає одиницю мови оригіналу за допомогою одиниці мови перекладу, а відтворює функцію вихідної одиниці мови одиницею мови перекладу, яка виконує аналогічну функцію і здійснює тотожній перлокутивний ефект.

Будь-яке тлумачення оригіналу (вірне чи невірне) і ставлення до нього з боку перекладача (позитивне чи негативне) у процесі перекладу вимагає відбору мовних засобів з арсеналу мови перекладу. Власне завдання – об'єктивно відобразити оригінал – спричиняє відбір відповідних засобів мови перекладу, необхідних для вірного тлумачення оригіналу [6:18]. Особливість прагматичної функції мови полягає у тому, що вона не має *власних* засобів реалізації у мові, а здійснюється у продукті комунікативно-мовленнєвої діяльності – тобто у тексті, у тому числі й у текстах судових рішень. Тому тексти вердиктів, постанов, рішень як і будь-який інший жанр судового дискурсу має прагматику, яку перекладач повинен враховувати у процесі перекладу текстів даного формату.

Оскільки йдеться про переклад складних вузькогалузових текстів, основну увагу слід приділяти правильності відтворення жанрово-стилістичної складової оригіналу, оформленню синтаксичної структури текстів та адекватному відтворенню їхньої змістовної складової. Від судового перекладача вимагається не лише досконале знання вузькогалузової термінологічної системи, особливостей стилю юридичних та судових текстів, а й вміння залучати широкі екстралінгвістичні, професійні та загальні фонові знання.

Прогалини у методичному підґрунті, переважно, зумовлюються відносно недовгою історією судового перекладу як окремого підвиду перекладу юридичного (нагадаємо, на міжнародному рівні він бере свій початок з часів Нюрнберзького процесу). Відмінною рисою

судового перекладу є дотримання етичних міркувань: принципу безпристрасності, точності та повної конфіденційності під час роботи з матеріалами справи. Специфіка зазначеного виду дискурсу не допускає жодної варіативності та відхилення від жанрових канонів та передбачає повне збереження риторичних параметрів якщо йдеться про переклад судової промови та цілковите дотримання архітектоніки тексту при перекладі судових вироків та рішень.

Зауважимо, в країнах західного світу, особливо в США, школа судового перекладу має сталі традиції, що підтверджується фінансуванням державними інститутами спеціальних програм підготовки кадрів. Організація *the Consortium for State Court Interpreter Certification*, створена у 1995 році, розробляє тести для визначення кваліфікації усних перекладачів та видачі відповідних сертифікатів; акредитацією фахівців з письмового перекладу опікується Американська Асоціація Перекладачів [7:15], яка висуває жорсткі вимоги до претендентів на посаду судового перекладача. Європейська школа судового перекладу стабільно розвивається завдяки створенню міжнародних судів і загальній “глобалізації правосвідомості”. Відносно нашої держави зазначимо, що попри попит на висококваліфікованих судових перекладачів, зазначена дисципліна не отримала вагомого теоретичного обґрунтування у вітчизняній науці, тому є відкритою для подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубровская Т. В. Судебный дискурс: речевое поведение судьи (на материале русского и английского языков) / Т. В. Дубровская. – М. : Изд-во “Академия МНЭПУ”, 2010. – 351 с.
2. Овчинникова Н. В. Лингвистические особенности судебного дискурса / Н. В. Овчинникова // Язык и текст в парадигмах науки и культуры. – 2005. – С. 100–105.
3. Суслов В. А. Герменевтика права / В. А. Суслов // Правоведение. – 2001. – № 5 (238).
4. Краснянская Т. И. Напряженность слова: к обоснованию юрислингвистического понятия / Т. И. Краснянская // Вестник Поморского университета. – Серия : “Гуманитарные и социальные науки”. – 2008. – № 9. – С. 62–66.
5. Berk-Seligson S. The Bilingual Courtroom : Court Interpreters in the Judicial Process / Susan Berk-Seligson. – The University of Chicago Press, 2002. – 280 с.
6. Фесенко Т. А. Концептуальные основы перевода / Т. А. Фесенко. – Тамбов : ТГУ, 2001 – 124 с.
7. Swift J. W. Court Interpretation [Електронний ресурс] / J. W. Swift. – Режим доступу до джерела : <http://cosca.ncsc.dni.us/WhitePapers/CourtInterpretationFundamentalToAccessToJustice.pdf>.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. *The European Court of Human Rights’ Judgment in the case GOLOVAN v. UKRAINE.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела : <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Pending+Cases>
9. *Справа “Головань проти України”.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела : <http://golovan.ua/publikaciji/blog/blog/article/196/>.